

Dezideratele bibliotecilor în definirea politicii de conservare

Drd. Aurelian Cătălin POPESCU

Laboratorul de Patologie și Restaurare a Cărții
B.C.U. București

Analizăm, uneori, realitatea imediată și putem constata cu surprindere indiferența unora sau neputința acestora de a înțelege rolul covârșitor al informației peste timp cu necesitatea implicită de a investi în vederea păstrării unor valori atemporale.

Documentele deținute de arhivele și bibliotecile din întreaga lume sunt surse de informare de care cercetătorii au absolută nevoie. Ele servesc, de asemenea, în scopuri mai puțin științifice: instruire, timp liber, hobby-uri. Dar nici un studiu serios de politică, istorie, viață socială, muzică nu ar fi posibil fără aceste documente.

Informația trebuie să se afle la dispoziția tuturor și accesul la ea să se facă fără dificultate. Prezervarea informațiilor, reprezintă una din exigențele comunicării documentelor, indiferent de suport, și presupune, în fapt, o garanție a accesului la acestea.

Privind în ansamblu procesele biblioteconomice, constatăm, la un moment dat, interferența lor firească. Fără catalog, oricare ar fi forma sa, chiar și cea mai simplă bibliotecă nu poate “funcționa”. De asemenea, dacă documentul nu răspunde așteptărilor utilizatorilor sau dacă funcționarea sa este una excesivă în raport cu rezultatele obținute, poate fi blocat lanțul transmiterii informațiilor.

Performanțele unei biblioteci se bazează pe un număr mare de posibilități, precum: politica de achiziții, organizarea catalogului, orarul bibliotecii, modalitățile de împrumut sau de multiplicare, la numărul cărora trebuie să le adăugăm pe cele ale conservării. Acestea din urmă, fiind incluse în celelalte (calitatea documentului în politica documentară, spre exemplu) pot fi influențate de anumite caracteristici specifice (calitatea legăturii poate permite sau nu fotocopierea acestuia). Uneori, posibilitățile de conservare pot fi optime scopului propus, altele, fac aproape inutile eforturile umane și bugetare.

Conservarea reprezintă un domeniu de cercetare complex, care implică ideea interdisciplinarității.

Să conservi un document ca informație sau ca obiect nu înseamnă în mod obligatoriu să îi asiguri permanența pe un raft, ci înseamnă să faci în așa fel ca documentul să poată răspunde unei cerințe (aceasta poate evolua în timp), atâta vreme cât considerăm necesar: de la câteva luni până la câteva sute de ani, în funcție de utilitate. S-ar putea spune că elementul de hazard trebuie redus pe cât posibil.

Scopul urmărit de manager, prin recurgerea la conservare, aplicând anumite principii și metode în cadrul bibliotecii și serviciilor pe care le oferă aceasta nu trebuie să fie nici marginalizat, dar nici un scop în sine. Conservarea este nici mai mult nici mai puțin decât un instrument al științei conducerii.

Până de curând, paradoxul unei concepții în același timp restrictive și nelimitate a conservării a împiedicat formularea unei definiții clare și de delimitare în această privință. Întinderea sa de aplicare părea să se limiteze doar la fondurile vechi și prețioase. Exemplele acestei confuzii abundă în manualele de specialitate și în textele oficiale. Legile cu privire la gestionarea colecțiilor de interes patrimonial se mărginesc la noțiunea de document vechi (anterior anului 1850), rar (criteriu total distinct de precedentul, el se aplică documentelor unice sau existente doar în număr mic, fie în cazul unui tiraj inițial limitat, fie în urma dispariției sau distrugerii majorității exemplarelor puse în circulație) sau prețios (criteriu financiar, dar și de valoare istorică sau culturală).

Politica de conservare va trebui să se definească în funcție de diferitele utilizări ale construcțiilor și colecțiilor; în această privință trebuie să se pună bazele biblioteconomiei integrate, adaptate diferit.

Prima dificultate constă în statutul aparte al patrimoniului scris. Bibliotecile prezintă în această privință diferențe considerabile în comparație cu muzeele și monumentele istorice, care lucrează într-un domeniu al excepționalului și al unicității. Spre deosebire de acestea, bibliotecile folosesc o mare parte din activitatea lor pentru a asigura punerea la dispoziție a unei documentații curente, a cărei valoare de folosire este anticipată la selecție, documentație destinată contactului direct și amenințată eventual cu indiferența. În același timp, ele trebuie să conserve și să transmită patrimoniul scris, înțeles astfel într-o optică arheologică și muzeografică și să găsească mijloacele adecvate pentru a îndeplini aceste două misiuni.

O politică de conservare a colecțiilor trebuie să permită prevenirea degradării documentelor, nu să aștepte deteriorarea acestora, și, dacă este necesar, să amelioreze condițiile de conservare. Ea trebuie să garanteze

accesibilitatea viitoare la informații, să minimalizeze deteriorările sau să transfere pe alt suport conținutul intelectual al documentelor.

Elaborarea unei politici de conservare face parte din responsabilitățile de bază ale unei biblioteci care adăpostește fonduri patrimoniale sau documentare importante.

Starea colecțiilor unei biblioteci nu rămâne statică, ea are tendința de a se deteriora în conjuncție cu o multitudine de factori: utilizarea intensivă, neglijența, manevrarea defectuoasă, condițiile de mediu inadecvate, modul de stocare defectuos, la toate acestea adăugându-se și slaba durabilitate a materialelor moderne. Un exemplu în acest sens îl constituie faptul că documentele fotografice și audiovizuale instabile, datând din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, au impus unele tratamente de masă sau transferul pe alt suport.

Observațiile arată că mediul ambiental și modul de depozitare au un grad mare de influență asupra stării de conservare a colecțiilor.

Controlul mediului de depozitare și punerea la punct a unor condiții de stocare adecvate constituie primele măsuri preventive. Atenția arătată celor două domenii se referă la ansamblul colecției. O colecție nu este un ansamblu izolat, ea se găsește în interiorul unui mediu specific.

Conservarea preventivă este un domeniu foarte vast, la modul general. Toate politicile de conservare preventivă trebuie axate pe diminuarea intervențiilor asupra obiectului și a colecției. Condițiile ambientale și de stocare au un efect decisiv asupra stării de conservare.

Conservarea preventivă poate fi caracterizată, de asemenea, ca o abordare globală – aproape o stare de spirit – o disciplină cu frontiere bine delimitate. Deși conservarea preventivă este poate mai puțin spectaculoasă decât restaurarea, un avantaj indubitabil este acela că cercetătorii de mâine vor câștiga descoperind documentele cât mai aproape de starea lor originală.

O soluție reală este numerizarea. Grație tehnicilor de scanare, numerizarea se poate realiza plecând de la documentul original sau de la microfilm. În acest domeniu există două soluții: scoaterea din circulație a documentului original prin înlocuirea sa cu un exemplar retipărit prin scanare pe hârtie permanent durabilă, pe de altă parte documentul poate fi consultat pe monitor (pe loc sau la distanță) și se pot realiza fotocopii la cererea cititorilor. Un avantaj este și faptul că informațiile pot fi stocate pe suport de mare capacitate, cum ar fi discurile optice. Tehnicile de numerizare sunt încă în plină dezvoltare și ele trebuie adaptate nevoilor specifice ale bibliotecilor, dar s-a constatat că suporturile de stocare a informațiilor, sunt mai puțin stabile ca microfilmele. În multe biblioteci, numerizarea se situează ca o prelungire a microfilmării.

Gestionarii colecțiilor au la dispoziție procedee tehnice performante. Ei trebuie să decidă dacă este necesar sau nu să achiziționeze, în urma selecției, un program de tratament de masă, în cadrul bibliotecii, această hotărâre impunându-se a fi luată în urma unei bune cunoașteri a stării de conservare a colecțiilor.

Alegerea unui procedeu se face în urma unei analize tehnice și economice exhaustive a datelor acestuia și adaptării lui la nevoile bibliotecii.

Accentul trebuie pus pe justetea echilibrului între tratamentul preventiv și tratamentul curativ. Măsurile preventive de control al mediului, întreținerea curățeniei (desprăfuire, mici reparații) și punerea la punct a unui program de reproducere pentru documentele cele mai consultate, aceasta este cheia de boltă a unei politici de conservare într-o bibliotecă.

Economia conservării este un domeniu puțin studiat, motivele fiind numeroase. Strânsa legătură între conservare și “patrimoniu” a dus la câteva confuzii. Conservarea este gândită ca o “misiune”, o obligație și ar fi aproape deplasat să se formuleze întrebări tranșante în privința costurilor pe care le implică. Bineînțeles că având în vedere această percepție eronată a ideii de conservare, ea nu poate decât să antreneze cheltuieli suplimentare pe care doar sentimentul datoriei împlinite ar fi în măsură să-l justifice.

Dacă abordarea conservării este realizată într-un mod mai simplu și mai larg și totodată ca o activitate firească a unei biblioteci, ea nu mai poate fi gândită doar în termeni bugetari (ceea ce va costa mai mult) ci și în termeni economici, de exemplu cum s-ar putea obține rezultatul cel mai adecvat (cel mai durabil), cel mai satisfăcător, cel mai eficient, cu minimum de mijloace... Acest tip de gândire este încă incoerent pentru celelalte funcții biblioteconomice. Spre exemplu a te interesa de costul împrumutului unui document, al accesului la informație, al celui al referinței bibliografice, ar putea să pară un sacrilegiu sau cel puțin riscant.

Această temere, parțial legitimă, a făcut ca studiile să rămână discrete și sursele fiabile disponibile să fie în număr redus. Analiza, însă, trebuie făcută pe elemente complexe (costuri, servicii aduse) și ea nu poate fi desfășurată în cadrul unei singure biblioteci. Acest inconvenient manifestat presupune riscul unui fel de spirală inflaționistă: acțiunile de conservare sunt întotdeauna simple (ele costă și nu aduc nimic), mai mult, ele sunt limitate și, în plus, au toate șansele de a fi scumpe.

În mod cert se impune următoarea concluzie: dacă se ține cont de acest punct de vedere îngust, nimic nu încurajează definirea de programe de o anumită amploare, înțeleaptă ar fi realizarea acestora cu bugetele disponibile sau elaborarea de campanii naționale pentru a le putea pune în practică.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

- CHAPMAN, Patricia.** *Principes directeurs pour l'élaboration de politiques de conservation et de sauvegarde du patrimoine archivistique et bibliothéconomique.* Paris: UNESCO, 1990.
- DEL GRANO, Manganelli.** Proiectare și restaurare. În: *Probleme de patologie a cărții*, vol.31. București, 1995.
- MOLDOVEANU, Aurel.** *Conservarea preventivă a bunurilor culturale.* București: Ministerul Culturii, Centrul de pregătire și formare a personalului din instituțiile de cultură, 1999.
- WILLIAMS, E.W.** *The CD – ROM and optical disc recording system.* Oxford: Oxford Science Publications, 1996.
- LESK, Michael.** *Preservation of new technology assessment.* Washington, D.C.: Commission on Preservation and Access, 2000.
- Directives pour la sauvegarde du patrimoine numérique: document élaboré par la Bibliothèque Nationale d'Australie.* Paris: UNESCO, 2003.